

סימן יא

דעת הרמב"ם בשופר של עולה

בדיעבד היינו משום שהמלוא היא בקול ואין בקול דין גזל, אבל עלם מעשה התקיעה בודאי אסור משום גזל כמו בשופר הגזול, ולכן אסור לכתחילה לתקוע בשופר של עולה [ועיין במשי"ת להלן (סי' י"ב) בשם הגר"מ ז"ל שדן בשני דינים הללו בשיטת הרמב"ם].

ועיין בתוס' ר"ה (כח, א) דד"ה אמר רב יהודה בשופר של ע"ז, דהקשו לרב יהודה דקוצר דשופר של שלמים לא ילא כי מלכות ליהנות ניתנו, איך איך ס"ל דשופר של ע"ז ילא, הא ס"ל דמלכות ליהנות ניתנו וה"ה בע"ז לא ילא?

וע"פ מש"נ יש לישב לשיטת הרמב"ם, והוא דנראה דגם רב יהודה מודה בכל התורה כולה דמלכות לאו ליהנות ניתנו, ולכן ילא בשופר של ע"ז, ושאיני שופר של שלמים, משום דס"ל דגם האיסור הנאה בקדשים יסודו הוא מלד האיסור גזל, ואשר ע"כ כשם שעל עלם האיסור גזל לא מהני הך דמלכות לאו ליהנות ניתנו, ה"ה דגם לגבי האיסור הנאה שזא מכח איסור גזל לא מהני ההיתר דמלכות ללה"נ ניתנו. ^אאולם אכן קיי"ל דגם על איסור הנאה דקדשים, כיון דסו"ס איסה"נ הוא שיך ההיתר דמללה"נ ניתנו, אלא דכ"ז מהני רק לגבי הקול שופר, אבל עלם מעשה התקיעה אסורה לכתחילה משום שגזול השופר עלמו, וכמש"נ.

כתב הרמב"ם בפ"א משופר הלכה ג', "שופר של עכו"ם אין תוקעין בו לכתחילה ואם תקע ילא, ושל עיר הנדחת אם תקע בו לא ילא. שופר הגזול שתקע בו ילא שאין המלוא אלא בשמיעת הקול אע"פ שלא נגע בו ולא הגביהו השומע ילא, ואין בקול דין גזל. וכן שופר של עולה לא יתקע בו ואם תקע ילא שאין בקול דין מעילה, ואם תאמר הלא נהנה בשמיעת הקול מלות לאו ליהנות נתנו, לפיכך מודר הנייה משופר מותר לתקוע בו תקיעה של מלוא, עכ"ל.

ובבר עמדו על שיטת הרמב"ם, מאי שנא מודר הנאה דמותר לו לכתחילה לתקוע תקיעה של מלוא, כי מלכות לאו ליהנות נתנו, ואילו בשופר של עולה כתב הרמב"ם דלא יתקע בו לכתחילה, הא גם בעולה לאו ליהנות ניתנו. ובשלמא בשופר של ע"ז ניחא מה דאינו תוקע לכתחילה כי מאוס למלוא, אבל בשופר של עולה למה לא יתקע בו לכתחילה?

והנראה, דבאיסור מעילה יש שני ענינים, א. איסור הנאה. ב. איסור גזל מן ההקדש. וא"כ נראה דהדין דמלכות לאו ליהנות ניתנו אינו מתיר לכתחילה אלא כלפי האיסור הנאה, ואשר מה"ט מודר הנאה מותר לו לתקוע לכתחילה. אולם כלפי איסור גזל אי"ז מתיר כלל, דסו"ס שופר של אחר הוא ואינו יכול להשתמש בו, ומה שיואל

ויתכן לומר לחומר הנושא בדעת הרמב"ם, די שתי הלכות בדין תקיעות במקום ב"ד: א. שיש דין על הבית דין לתקוע אפילו בשבת, ובזה כל ב"ד תוקעים ואפילו ב"ד של שלשה ובי"ד שלא קידשו את החדש, ולכל ב"ד התירו תקיעות בשבת. ב. אך ישנה עוד הלכה שתוקעין בפני ב"ד, והיא באופן שהבי"ד כבר ילאו י"ח, אלא שיש יחידים שלא תקעו, דגם בזה התירו ליחידים לתקוע בפני ב"ד, ובדין זה סובר הרמב"ם דאין היחידים תוקעים אלא בבי"ד שקידשו את החודש ובי"ד גדול, דבאמת שני התירים חלוקים הם, דכבי"ד בעלמם תוקעים שם ההיתר הוא מחמת מעשה ב"ד, ולזה כל ב"ד קבוע יכול לעשות מעשה זה ולתקוע בשבת, אבל באופן שהיחידים תוקעים דההיתר הוא היתר של "פני ב"ד", בזה יש הלכה שרק ב"ד שקידשו את החדש וב"ד גדול ראוי להתיר תקיעות מכח בפני ב"ד.

[עייין בגמ' (ל, א) כי מסיים שליחא ליבורא תקיעתא ביבנה לא שמע איניש קל אוניה מקול תקיעתא דיחידאי, ונראה מזה דההיתר של יחידים אינו בכ"מ אלא ביבנה והדומה לה, ולכך פי' הרמב"ם דבהיתר יחידים נאמרה ההלכה של ב"ד שקדשו את החדש, וע"ע בסוגית הגמ' שם].

ובביאור שני תנאים אלו של הרמב"ם "בי"ד גדול" ו"בי"ד שקידשו את החדש", יתכן לומר דבי"ד גדול היינו כעין מש"כ הרמב"ם בפ"ג מהל' ממרים הל' ה' בדין זקן ממרא, שהם דיינים שהגיעו להוראה וראויים לישב בסנהדרין, דבית דין שלהם חשוב ב"ד גדול.

ובביאור התנאי השני שכתב הרמב"ם ב"ד שקידשו את החדש, נראה לומר דזהו תנאי מיוחד בהיתר של תקיעות בפני ב"ד, דרק ב"ד שקידשו את החדש וגרמו שר"ה יחול בשבת, הם בלבד בעלים להתיר אפילו ליחידים לתקוע בפניהם בשבת, דהם אמרו מקודש מקודש והם עלמם אומרים שמתיר לתקוע בו בשבת, ועיין בל' התו' בסוכה (מג, ב) דד"ה לא איקלע "ואי דחיקתון עבדון תקעתא ולא עבדון ערבתא", ר"ל תעשו שר"ה יחול בשבת ולא יוס ערצה [הושענא רבה], ול"ב הלשון "תקעתא" על ר"ה. וי"ל דעבדון היינו דעדיף שתעשו שיחול ר"ה בשבת ובקיה"ח שלכם תתירו תקיעות [וזכו "עבדון" תקעתא], כי אפשר להתיר תקיעות בשבת, ולא תעשו שיחול יום ערצה בשבת כי א"א להתיר ערצה בשבת, ומבואר כנ"ל דהיתר תקיעות בשבת הוא ע"י ב"ד שמקדשים את החדש, וא"ש שיטת הרמב"ם.

סימן טו

בגדרי שמיעת קול שופר

א

בשיטת הרמב"ם
בענין כונת שומע ומשמיע

א. כתב הרמב"ם בפ"ב הלכה ד' משופר, "המתעסק בתקיעת שופר להתלמד לא ילא ידי חובתו, וכן השומע מן המתעסק לא ילא, נתכוין שומע ללא ידי חובתו ולא נתכוין התוקע להוליא, או שנתכוון

התוקע להוליא ולא נתכוין השומע ללא, לא ילא י"ח עד שיתכוין שומע ומשמיע". ופשטות שיטת הרמב"ם וע"פ העולה מסוגית הגמ' ב"ה (כה, א), נראה דשיטת הרמב"ם דמלוות לריכות כונה. אלא דל"ע ע"ז ממה שפסק בהל' חו"מ (בפ"ו הלכה ג) "אכל מלה בלא כונה וכו' ילא ידי חובתו"? ויעוין להר"ן והכס"מ (בהל' שופר שם) שכתבו דשאני מלה שכן נהנה ובמידי דאכילה לא צעיקן כונה, אולם הרב המגיד שם נתקשה בשיטת הרמב"ם, וגם הטור

(בסי' תע"ה) נסתפק בדעת הרמב"ם אם דעתו דמלכות ז"כ או אינם לריכות כונה?

עוד יל"ע בסי' הרמב"ם, דהא שיטת הרמב"ם דהמלוה אינה מעשה התקיעה בשופר, אלא השמיעה גרידא, וא"כ לשם מה צעין כונת משמיע בשופר, הא כל המלוה היא לשמוע קול שופר בלבד, ותיסקי בכונת שומע בלבד גם אם מלוות ז"כ. ואם מלוות אינם ז"כ, ז"ע למ"ל כונת שומע ומשמיע כלל, וז"ע?

וכתב ע"ז רבינו (בכת"י) בשם הגר"ח ז"ל בזה"ל, "והנה שמעתי מפי אדמו"ר הגאון שליט"א בשם אה"ז הגאון החסיד ז"ל, שהק' אמאי צעין כוונת שומע ומשמיע בשופר, הא המלוה לשמוע, א"כ לא צעין כלל תקיעת המשמיע שחלטרף לגבי השומע. ותירץ בשני אופנים, א. דאף דקיום המלוה הוא שמיעה, מ"מ מעשה המלוה הוא תקיעה, ולפיכך צעין כונת שומע ומשמיע. ב. דבלא כונת שומע ומשמיע הוא השומע פתם מתעסק דאינו עושה כלום.

ובאמת שני התירולים מלטרפים לחדא תירולא, דשמיעה בעלמה לא הוא מעשה כלל, וצעין להתקיעה למעשה המלוה, דצלי התקיעה מיקרי אינו עושה מעשה מלוה כלל, והוי מתעסק. הרי [לדברי הגר"ח] דכונת לקיום לא צעין כלל לכוונת שומע, דהא הקיום חל ע"י השמיעה, ורק למעשה המלוה לריכין לכוונת שומע, [כדי שילטרף השומע למעשה המלוה דהתקיעה]. וזהו כפי מה שכתבנו לעיל דכל דין כונה נאמר בחלות שם מעשה המלוה ולא בקיומה. [א"ה, וגם דין כונת משמיע אינו משום מלוות ז"כ, אלא כדי שילטרף מעשה התקיעה לגבי השומע!]

ובבוגע לדברי אה"ז הגאון ז"ל דאע"פ דקיום מלוות שופר הוא שמיעה, מ"מ מעשה המלוה הוא התקיעה. נ"ל להביא ראיה מהא דנחלקו הראשונים אם מצרכים לתקוע או לשמוע, ולכאורה

ז"ע הא צודאי לריכין אנו לצרך לשמוע, דהא השמיעה מעכבת וקיום המלוה ע"י שמיעה? ברם לפי דברי אה"ז הגאון ז"ל ניחא, דהא נמלא דמעשה המלוה הוא התקיעה ורק דקיומה חל ע"י השמיעה, וזוהו הוא דנחלקו על מה אנו מצרכים, - על מעשה המלוה או על קיום המלוה. עכ"ל רבינו [בכת"י"ק].

ב. ובמק"א ביאר רבינו היטב את סברת הגר"ח ז"ל, דמכיון דלדעת הגר"ח ז"ל צעין מעשה תקיעה למעשה המלוה מיהא, ע"כ צעין לדין שומע כעונה בתקיעת שופר נמי, וצדין זה דשומע כעונה נאמרה ההלכה דכונת שומע ומשמיע, דצלי כונת שומע ומשמיע לא שייך תורת שומע כעונה. והביא רבינו ראיה ליסוד הגר"ח ז"ל מהבצל המאור (בר"ה ז, א - דפי הרי"ף) שכתב, "ויש שסבורין לומר וכו', דלא אמר ר"ז איכון ותקע לי למלוה, אלא שצריך כונה לשמוע ולהשמיע לשם תקיעת שופר כל דהו, אפילו שלא לשם מלוה, ולעולם כונת מלוה לא צעין, אצל צעין כונת שומע ומשמיע". ולכאורה ז"ע איזה חלות כונה היא לשם תקיעת שופר כל דהו אפילו שלא לשם מלוה, ובע"כ מוכרח מזה, דכל דין התקיעה הוא רק למעשה מלוה ולא לקיומה כלל, וע"כ לא צעין כונה ללא י"ח אלא כונת שומע ומשמיע לתקיעת קול שופר בלבד.

אולם ברמב"ם מבואר דצעין כונה ללא י"ח חובה, ולריכין כונת שומע ומשמיע ללא י"ח חובה, וכ"פ רש"י (כט, א) "איכון ותקע לי תכיון לתקוע בשמי להוליאני ידי חובתי", הרי דצעין כונת משמיע להוליא ידי חובה? וי"ל בשיטתם דאף דכל כונת שומע ומשמיע הוא רק לתורת שומע כעונה, ולצרך את המעשה תקיעה לשומע, מ"מ לדעתם אין חלות כונה אחרת בשמיעת קול שופר, וכל חלות הכונה של המשמיע ושומע היא ללא י"ח חובה, ולא שייך כונה אחרת בשמיעת קול שופר, ודו"ק. ^{כ"ד כ"ז} ^{כ"ו כ"ז}

ג. אולם עדיין ז"ע בדברי הרמב"ם, למה התוקע בשופר להתלמד לא ילא ידי חובתו, ובשלמא להר"ן דמלוות לריכות כונה אחי שפיר